

Голові разової спеціалізованої вченої ради
з присудження ступеня доктора філософії
у Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка
доктору філологічних наук, професору
РАРИЦЬКОМУ Олегу Анатолійовичу

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора філологічних наук, професора, професора
кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова**

КОНДРАТЕНКО Наталії Василівни

про дисертаційну роботу «Вербалізація авторського сприйняття

довкілля в українському художньому тексті постмодерну:

стилістично-семантичний та експресивний аспекти»

КОЗЯРУК Аліни Ігорівни,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки

за спеціальністю 035 Філологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дослідження художнього дискурсу з опертям як на традиційні методологічні підходи – структурно-семантичний і лінгвостилістичний, – так і на новітні підходи – лінгвокогнітивний і комунікативно-дискурсивний – визначає актуальність дисертації А. І. Козярук. Обраний вектор аналізу – світосприйняття та опредметнення об'єктивного світу в авторській картині світу та їх вираження в індивідуальній стилістиці – потребував від науковиці оперування такими поняттями, як «картина світу», «художній текст», «художній дискурс». «ідіостиль», «концептуальна метафора» тощо. Вибір для дослідження

художнього дискурсу першої чверті ХХІ століття, що ґрунтується на постмодерних естетичних принципах і трансформується у пост-пост-модерн та принципово нові форми оприявлення дійсності, уможливив простеження тяглості лінгвостилістичних засобів відтворення авторського сприйняття довкілля. Багатовимірність зазначеної проблеми спричинила залучення різноманітних підходів і методів, зокрема проаналізовано лексичний і синтаксичний рівні художнього тексту, визначено специфіку постмодерністського сприйняття довкілля та відображення його в художньому дискурсі. Виокремлення для лінгвістичного аналізу художніх творів, написаних не лише на початку ХХІ століття, а й в 20-их роках, надає особливої актуальності науковій праці А. І. Козярук, оскільки дає змогу простежити модифікації в омовленні довкілля в ідіостилі українських письменників.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Обрана тема дисертації потребувала оригінального підходу із залученням комплексу загальнонаукових методів і прийому аналізу, зокрема методів аналізу та синтезу, дедукції та індукції та спеціальних лінгвістичних методів – описового, семантичного і функційного аналізу, зіставного і прийому кількісних підрахунків. Щодо заявленого в науковій розвідці методу контент-аналізу дозволимо не погодитися з його використанням і релевантністю, оскільки окремі кількісні підрахунки і визначення частотності використання мовних одиниць становлять лише елементи кількісного методу, але не є реалізацією контент-аналізу. Тим більше у дисертації не представлено його залучення «для аналізу текстових категорій, виявлених в текстах постмодерністів» (с. 25). Безпосередньо під час ознайомлення зі змістом дослідження А. І. Козярук ми відзначили актуалізоване використання лінгвокогнітивного аналізу, а саме його лінгвоконцептуального різновиду для характеристики і структурування концептуальної метафори. Також фіксуємо використання методу лінгвостилістичного аналізу для

виявлення стилістичного маркування і конотацій окремих лексем та дискурс-аналізу для визначення особливостей художнього і політичного дискурсів.

Дисертацію виконано в межах наукової теми кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка «Прагматичні й синтагматичні аспекти дослідження української мови в синхронії та діяхронії» (номер державної реєстрації 0120U103177), що повною мірою відповідає заявленій у роботі проблематиці.

А. І. Козярук проаналізувала твори сучасних українських письменників Марини Гримич, Галини Вдовиченко, Тамари Горіха Зерня, Лариси Денисенко, Братів Капранових, Ірени Карпи, Людмили Когут, Марії Матіос, Ольги Слоньовської, написаних у 2002–2024 роках, що уможливило виявлення трансформації ідіостильової специфіки віддзеркалення довкілля в українському художньому дискурсі. Естетична парадигма творів обраних авторів не завжди є однозначно постмодерністською, але визначений вектор дослідження дає змогу простежити дифузність художності систем та зафіксувати їхні модифікації. У центрі уваги А. І. Козярук передусім постали романи Марини Гримич (аналіз романів «Варфоломієва ніч» та «Егоїст», написаних у 2002 та 2003 роках відповідно, представлено в 3 розділі дисертації). Обидва твори демонструють яскраво виражену постмодерністську художню парадигму, проте вибір творів саме цієї авторки для дослідження потребує додаткової мотивації. Марина Гримич є майстринею іронії та сарказму, а також у своїх подальших, здебільшого провокативних творах, виданих під псевдонімом «Люба Клименко», письменниця не лише послідовно втілює принцип карнавалізації, а й бере участь у своєрідній містифікації. Знана філологиня та історикиня Марина Гримич створює тексти, насичені алюзіями, стилістично зниженою лексикою, мовною грою, що, безумовно, робить вибір її романів для дослідження цілком виправданим.

У дисертації фіксуємо прагнення А. І. Козярук охопити проблеми індивідуальної стилістики, авторського образу світу, художньої

концептології, вивчення різних груп лексики та взаємодії художнього і політичного дискурсів. Одержані результати спираються на масштабну фактологічну базу, підкріплені відповідним ілюстративним матеріалом, ґрунтуються на різних методах аналізу, що визначає їхню переконливість та аргументативність.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукову новизну дисертації підтверджує обраний комплексний підхід до аналізу ідіостилю українських письменників першої чверті ХХІ століття та виокремлені теоретичні положення й базові категорії дослідження. Уперше визначено поняття «стилістична транспозиція» лексичного складу української мови як перерозподіл мовних засобів між активним та пасивним словником, між різними стилями української мови, наслідком чого стає збагачення індивідуального авторського мовлення в художньому дискурсі. Новаторство також забезпечено поєднанням лінгвоаксіологічного виміру в теоретичній площині з представленим аналізом мовних маркерів оцінної семантики під час зображення довкілля в художніх текстах. Схарактеризовано особливості індивідуального світосприйняття та визначено загальні закономірності відтворення об'єктивної реальності в сучасній українській прозі. Умотивовано реалізацію категорій експресивності та аксіологічності на лексичному рівні тексту. Визначено кореляцію публічного, політичного та художнього дискурсу в прозових творах та наголошено на дифузності художнього мовлення й актуальних процесах в українській мові ХХІ століття.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дисертації прислужаться в практичній площині лінгвокогнітології, дискурсології та лінгвістичному аналізі тексту. Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів під час викладання навчальних дисциплін «Сучасна українська мова. Лексикологія», «Когнітивна лінгвістика», «Комунікативна лінгвістика», «Дискурсологія», «Соціолінгвістика», «Лінгвістичний аналіз тексту» «Стилістика української мови», а також для

створення відповідних корпусів текстів і словників. Окремі положення дисертації можуть бути використані під час викладання обов'язкових і вибіркових освітніх компонентів «Лінгвістична семантика», «Семасіологія», «Політична лінгвістика», «Риторика», під час написання студентських наукових робіт та навчальних видань.

Наукові праці, які відображають результати дисертації. Основні результати та твердження дослідження висвітлено та опубліковано у 9 одноосібних публікаціях та одній у співавторстві з науковим керівником, серед яких 4 статті надруковано у фахових виданнях України та 5 публікацій – апробаційного характеру, що додатково висвітлюють результати дослідження. Перелік наукових розвідок відповідає чинним вимогам та містить оприлюднення основних результатів дослідження.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Аналіз тексту дисертації А. І. Козярук дає підстави стверджувати, що здобувачка дотрималася вимог академічної доброчесності в повному обсязі. Наукова робота є оригінальною, самостійною, не містить плагіат і самоплагіат. Усі твердження містять покликання на авторитетні праці з відповідним бібліографічним описом.

Загальна оцінка дисертації. Дисертацію структуровано відповідно до визначеної мети та поставлених завдань, сформульованих у вступі, що містить також характеристику актуальності, наукової новизни, об'єкта і предмета дослідження, теоретичного і практичного значення, методів та апробації роботи тощо. Усіх формальних вимог у роботі дотримано.

У першому розділі «Лінгвістичний аспект експресивного сприйняття довкілля» визначено засадничі поняття дисертації, а саме поняття ідіостилю письменника, основних категорій художнього тексту – експресивності та оцінності. Схарактеризовано специфіку сучасного художнього дискурсу постмодерністської парадигми та наголошено на його афористичності. Узагальнено концепції лінгвістичних досліджень ролі мовних засобів в ословленні довкілля в художньому тексті, зокрема описано діалектизми,

запозичення та стилістичні засоби як маркери експресивності та аксіологічності. Відзначимо авторську позицію щодо виокремлення груп лексико-семантичних процесів, як-от: «1) процеси, що зумовлені активним впливом лексичної системи однієї мови на іншу; 2) процеси, виникнення яких пов'язане з перерозподілом мовних засобів між функціональними стилями; 3) процеси, які відбуваються під впливом активізації пасивного складу лексики; 4) процеси, детерміновані взаємодією лексичного з іншими структурними рівнями мовної системи, зокрема синтаксичним» (с. 44).

У другому розділі «Вербалізація авторського загального та ситуативного сприйняття довкілля» проаналізовано категорію інтимізації в кореляції з поняттям ідіостилу письменника. Основну увагу приділено таким мовним засобам віддзеркалення довкілля в художніх творах, як колірній лексиці, концептуальній метафорі, запозиченням та лексемам з квантитативною семантикою. Вважаємо доцільним визначити й релевантність категорії сугестивності в художньому тексті, що пов'язана з інтимізацією та відповідає дефініції мовної «моди» як явища мовленнєвого впливу. Загалом поняття мовної «моди» є досить продуктивним для аналізу постмодерністських творів і заслуговує на його подальше витлумачення в науковій перспективі. З огляду на це представлений аналіз виключно запозичень як маніфестантів мовної «моди» дещо звужує це поняття і, на нашу думку, потребує поглиблення з допомогою актуалізації інших груп лексики.

У третьому розділі «Семантичні механізми експресії в романах Марини Гримич» увагу зосереджено на ідіостилі однієї письменниці-постмодерністки – Марини Гримич – та її двох романах початку 2000-х років. Тематика проаналізованих художніх творів стала підґрунтям для аналізу не лише художнього, а й політичного дискурсу, вдало втіленого в авторській картині світу. Марина Гримич зображає довкілля, а саме політиків і політичну ситуацію в країні за допомогою гумору, іронії, сарказму, наслідуючи традиції сміхової культури і карнавалізації. А. І. Козярук вдалося продемонструвати

особливості авторської стилістики письменниці через аналіз лексичних і синтаксичних засобів організації тексту. На особливу увагу заслуговує представлений огляд виявів політичного дискурсу, репрезентованому в романах Марини Гримич, проте інколи простежуємо перенесення підходу до дослідження політичного дискурсу на його художнє втілення.

Висновки дисертації є ґрунтовними та переконливими, вони повною мірою віддзеркалюють основні результати та відповідають поставленим завданням.

Зважаючи на викладене вище, дисертаційна праця А. І. Козярук є самостійним та оригінальним, завершеним дослідженням, що відповідає чинним вимогам щодо оформлення й обсягу.

Складність та багатшаровість порушеної проблеми засвідчують високий ступінь обізнаності авторки з матеріалом та новаторський підхід до об'єкта дослідження. Позаяк окремі положення дисертації з огляду на їхню складність потребують додаткового витлумачення, що лише увиразнює актуальний характер роботи.

1. У дисертації фактичним матеріалом для дослідження послуговували художні твори першої чверті ХХІ століття відомих українських прозаїків, серед яких обрано переважно письменниць. З огляду на це, потребує уточнення вибір авторів і художніх творів, а також бажано було б назвати ознаки постмодерністського художнього дискурсу, на підставі яких до цієї художньої парадигми уналежнено твори Тамари Горіха Зерні, братів Капранових, Лариси Денисенко, Марії Матіос. Крім того, виникає питання, чи вплинув на одержані результати гендерний чинник, оскільки переважно схарактеризовано ідіостиль українських письменниць, а центральне місце в дисертації посів авторський світ Марини Гримич?

2. Явище мовної моди (п. 2.3.2) проаналізовано в межах п. 2.3. «Функціонування запозичених лексем в українському художньому дискурсі як маркерів експресивного значення». Зважаючи на це, постає питання, чи мовна мода поширюється виключно на запозичену лексику в

постмодерністському художньому дискурсі? Чи це явище є універсальним, а «модними» можуть ставати лексеми питомо українські або okazіональні? І що домінує в проаналізованих запозиченнях – варваризми, екзотизми, адаптовані запозичення? Які критерії «модних» слів є визначальними, зважаючи на те, що під час їх відбору потрібно «враховувати увесь комплекс неологічних явищ, різних за природою» (с. 46)?

3. Характеризуючи аксіологічність і типи вираження й трансформації оцінної семантики, дисертантка наводить перелік мовних засобів маніфестації оцінки, серед яких топоніми (*Прага, Крим, Київ* тощо) та космоніми (*Сонце, Земля*): «кількісно незначну групу становлять лексеми на позначення географічних та астрономічних понять. Оцінні іменники цієї групи виражають позитивну оцінку, метафоризуючись за подібністю розміру, форми, швидкісних характеристик тощо» (с. 50). Вважаємо, що цей аспект потребує пояснення щодо наявності в топонімів і космонімів оцінних компонентів семантики.

4. Третій розділ дисертації переважно зосереджено на кореляції художнього і політичного дискурсів, зокрема проаналізовано політичну лексику в романах Марини Гримич та визначено мовні засоби політичного портретування. А. І. Козярук аналізує структуру політичного виступу як вияву політичного дискурсу, але цей мовленнєвий жанр є стилізацією, оскільки функціонує у складі художнього твору. На думку авторки дисертації, політичний виступ у цьому разі є реалізацією художнього чи політичного дискурсу? Чи, можливо, має гетерогенний характер?

5. Рекомендуємо конкретизувати кількісні показники щодо частотності й динаміки функціонування в художньому тексті проаналізованих мовних одиниць (діалектизмів, запозичень, метафор тощо).

Усі представлені міркування не мають характеру зауважень, а є роздумами з приводу актуальної проблематики дисертаційної роботи А. І. Козярук. Загалом у дисертації представлено оригінальний комплексний

аналіз мовних засобів репрезентації та віддзеркалення довкілля в українському художньому дискурсі першої чверті ХХІ століття.

Отже, дисертація КОЗЯРУК Аліни Ігорівни на тему: «Вербалізація авторського сприйняття довкілля в українському художньому тексті постмодерну: стилістично-семантичний та експресивний аспекти» відповідає спеціальності 035 Філологія, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор, Аліна Ігорівна КОЗЯРУК, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри прикладної лінгвістики

Одеського національного

університету імені І. І. Мечникова

Наталія КОНДРАТЕНКО

ОСОБИСТИЙ ПІДПИС ПІДТВЕРДЖУЮ
Перший проректор ОНУ ім. І.І.Мечникова

